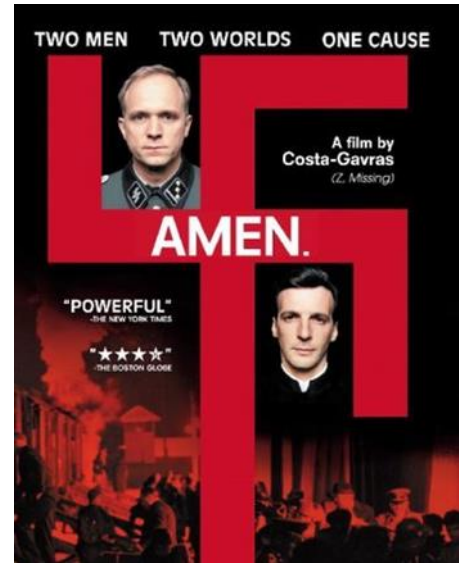

AMÉN

(AMEN)

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI

El film ens explica la lluita de dos homes per aturar les atrocitats del nazisme. El primer, Kurt Gerstein, fou químic i membre de les SS que en la vida real s'encarregava de proporcionar el gas Zyklon B als camps de la mort. Però això no li impedeix denunciar els crims, alertar els aliats, el Vaticà, als seus compatriotes i a les esglésies cristianes, encara que això signifiqués posar en perill la seva vida i la de la seva família.

El segon és Riccardo Fontana, un jove jesuïta, un personatge de ficció que ve a representar els sacerdots que van voler oposar-se a la barbàrie. Representa un símbol de tots els religiosos, coneguts o no, que van rebutjar el silenci imposat per les jerarquies de les seves esglésies. El pare del jove capellà, el comte Fonatana, li diu que hi ha una vida tal com és i una vida com hauria de ser, i que no tenim més remei que viure amb la vida tal com és. Però Riccardo no ho accepta i així ho demostra en el tram final de *Amen*. Una pel·lícula que denuncia la indiferència i la covardia dels que sabien el que passava i van decidir callar.

FITXA DE LA PEL·LÍCULA

Títol: *Amen (Amén)*

Director: Costa-Gavras

Guió: Costa-Gavras, Jean-Claude Grumberg, Rolf Hochhuth

Fotografia: Patrick Blossier

Producció: Claude Berri, Andrei Boncea.

Muntatge: Yannick Kergoat

Música: Armand Amar

País: França, Alemanya, Romania.

Any: 2002

Durada: 132 minuts

Intèrprets: Ulrich Tukur (Kurt Gerstein); Mathieu Kassovitz (Riccardo Fontana); Ulrich Mühe (Doctor); Michel Duchaussoy (cardenal); Ion Caramitru (comte Fontana); Marcel Iures (Pope); Friedrich von Thun (pare de Gerstein); Antje Schmidt (esposa de Gerstein); Hanns Zischler (Grawitz); Sebastian Koch (Höss).

PANTALLA D'ACTIVITATS

1. La pel·lícula s'inicia amb la irrupció d'un home a l'Assemblea de la Societat de Nacions, a Ginebra, el 1936. L'home denuncia la persecució dels jueus a Alemanya, assegura que no veu una altra manera d'arribar el cor de la gent i es dispara un tret, justament al cor. La seqüència reviu un fet històric, el protagonitzat per Stefan (István) Lux, el 3 de juliol de 1936. Investigueu sobre aquest esdeveniment i aporteu més informació.
2. Expliqueu la campanya *Mort per compassió* que té entre les seves víctimes a la *petita Berta*, neboda del protagonista. Per què creieu que s'atura aquesta campanya?
3. Expliqueu el sentit del problema de matemàtiques que ha de resoldre la filla d'un sorprès Gerstein, justament en plena campanya nazi de *Mort per compassió*.
4. Quina és la feina encomanada a Gerstein per l'exèrcit? Quina acaba fent, en realitat? Què és el gas Zyklon B?
5. Com saboteja Kurt Gerstein el subministrament de gas?
6. Després de molts esforços en Riccardo Fontana aconsegueix parlar amb el Papa Pius XII per informar-lo dels assassinats en massa de jueus. Fontana li arriba a dir al Papa que *el món està esperant que el vicari de Crist li mostri el camí*. Penseu que el Papa i el Vaticà, realment, no sabien res de l'Holocaust?
7. Quines excuses esgrimeixen tant l'església protestant com la catòlica per condemnar els crims del Tercer Reich?
8. Expliqueu l'evolució dels dos personatges principals, Kurt Gerstein i Riccardo Fontana en comparació a la gent dels seus entorns.
9. En cap moment se'ns diu el nom del camp de concentració on es desenvolupen els fets del film, però destacats dirigents nazis el dirigeixen com ara Rudol Höss o el doctor Mengele. Amb aquest

informació busqueu el nom i informació sobre aquest camp així com la seva significació en el procés general contra el poble jueu.

10. Per què creieu que se suïcida en Gerstein?
11. Quin significat simbòlic té la darrera seqüència en què el Vaticà facilita la fugida de destacats dirigents nazis cap a Amèrica?
12. Quina idea general ens vol transmetre *Amén*?

LLENGUATGE I TÈCNiques AUDIOVISUALS

1. A *Amén*, té una gran importància el *fora de camp*. El *fora de camp* en cinema és l'acció que té lloc fora del camp visual de la càmera. Tracteu d'explicar quin és el fora de camp d'aquest film.
2. En el minut 1 del film, Stefan Lux entra a l'edifici de la Societat de Nacions. La càmera el segueix fent un llarg tràveling. Com creieu que es va realitzar aquest moviment de càmera?
3. En el minut 10 la càmera ens mostra des d'un pla elevat una comitiva encapçalada pel bisbe Von Galen que es dirigeix a protestar contra l'execució de discapacitats intel·lectuals. Quina angulació té l'enquadrament d'aquestes imatges?
4. Al voltant del minut 50 veiem alternativament imatges de Gerstein a Alemanya i del capellà Fontana a Roma. Quin nom rep aquest tipus de muntatge?
5. En diferents ocasions la càmera es desplaça ràpidament de dreta a esquerra o a l'inrevés, per exemple en els minuts 96 i 98. Es tracta de l'escombrat. Què persegueix aquest recurs cinematogràfic en aquestes ocasions?
6. Comenteu les imatges de tren plens i buits que durant tota la pel·lícula van apareixent enmig del relat.

Consulteu aquest blog si teniu algun dubte:
<http://lenguatgecinematografic.wordpress.com/>

TRÀVELING DE LECTURES

L'EXTERMINI

Vaig comandar el camp d'Auschwitz des de l'1 de setembre de 1943 i calculo que com a mínim, dos milions i mig de persones van ser mortes a la cambra de gas i que mig milió més va morir de gana i malaltia. Aquesta xifra representa del 78 al 80 % de totes les persones que hi van ser destinades. El comandant de Treblinka feia servir gas monòxid, però no estava gaire satisfet del resultat. Per això em vaig decidir per Zyklon B, que introduïem a les cambres per una petita obertura. Les víctimes trigaven de cinc a quinze minuts a morir. Sabíem que estaven mortes quan deixaven de cridar. Una altra millora respecte a Treblinka era que nosaltres vàrem construir unes cambres de gas en les quals podíem entaforar fins a 2000 persones alhora.

Declaracions del comandant d'Auschwitz, R. Höss, al procés de Nuremberg.

Citat a García, M. I Gatell, C. (1999) *Història del món contemporani*. Barcelona. Vicens Vives.

Activitats

1. Relacioneu el fragment que acabem de llegir amb els fets explicats a *Amén*.
2. Investigueu la biografia de Rudolf Höss, les seves declaracions als judicis de Núremberg on descrivia fredament el mecanisme d'eliminació industrial de vides humanes.
3. Elaboreu un mapa dels principals camps d'extermini nazi durant la Segona Guerra Mundial, especificant el número de víctimes que es creu que hi van morir.

VISIONS DEL NO-DO

-Sóc la Laia i truco de Sant Joan Despí.

-Bona nit, Laia. Tens una veu molt jove...!

-Bé, no tant, tinc vint-i-sis.

La Tina va riure amb ganes.

-La teva veu sembla d'algú molt jove, però vint-i-sis anys no és cap edat diguem... avançada, Laia..! És més aviat una edat molt curta per tenir una història secreta.

-És que no és una història meva. Bé sí que és meva, però jo no la vaig viure. Bé, en realitat no és ben bé meva.

-No sé com interpretar això que em dius –va dir la Tina confusa.

-Perdona, és que m'explico fatal! Estic una mica nerviosa per això de parlar a la ràdio i per la història que us vull explicar –el que deia i com ho deia va fer que sentíssim des del començament una gran tendresa per la Laia.

-Tranquil·litzat. Vols que posem una cançó mentrestant?

-No, no. Ja puc començar... Bé. A veure, avui fa tres anys que va morir la meva àvia. La meva àvia Cinta. Me l'estimava molt perquè vivia a casa i segurament vaig passar més estones amb ella que amb la meva mare. Potser em va fer més de mare que la mare, encara que això és una altra història. Els primers records que tinc ja hi apareix l'àvia Cinta. Ella em venia a buscar a l'escola, em feia el dinar i el sopar o m'ajudava en els deures. Quan em vaig transformar en una adolescent inaguantable, ella va ser una àvia que va fer uns gran esforços per entendre'm, em defensava i em consentia...Era la persona de la meva família amb qui he parlat més. De tot. De sexe, de feina, de política, d'amistats...Jo li vaig fer moltes confidències i ella també me'n va fer a mi. L'àvia va viure temps molt complicats i la seva família. Bé, la meva família. El que ara us explicaré m'ho va dir ella fa molts anys i em va fer prometre que no ho difondria fins tres anys després de la seva mort. Us he de dir que jo sóc periodista i ella pensava que ho escriuria al diari, però he pensat difondre a través del vostre programa perquè estic segura que a ella li hagués agradat molt el que vosaltres feu. També era una gran oient. M'havia dit sovint que quan ella era jove la ràdio era un dels pocs entreteniments que tenia.

-Ens agrada molt que ens diguis això, Laia.

-Gràcies. La història de la meva àvia és de 1945. Llavors ella tenia divuit anys. La família vivia al carrer Urgell de Barcelona i tenia un petit magatzem de teixits. Durant la guerra, els besavis, la besàvia Lola i l'avi Pere, van haver d'amagar-se perquè eren amos i les patrulles de milicians els empaitaven. Per això no simpatitzaven gaire amb la República. Per contra, els seus fills sí que n'eren de republicans, crec que d'Estat Català, i un d'ells, el petit, que es deia Avel·lí, era comunista. Després de la guerra, deia l'àvia, que la família va haver de tallar les senyeres per la meitat i posar al balcó la bandera espanyola. Pares i fills es van submergir en un silenci espès. Com altres famílies. Tots menys l'Avel·lí que no va tornar de la guerra. La darrera carta que va rebre la besàvia Lola del seu fill era des d'Argelès, el camp de concentració on els francesos van recloure els republicans espanyols. Dic que la va rebre la besàvia perquè el besavi Pere no volia saber res del seu fill. Deia que tenia idees incendiàries que havien portat la desgràcia a la família i al país... o coses així. Bé, durant la postguerra a més d'escoltar la ràdio, la gent anava al cinema. Tant com podia, tot i que hi havia gent que podia poc. A casa, el besavi no sortia gairebé mai del seu despatx però la besàvia i l'àvia Cinta hi anaven molt al cinema. Dos o tres cops per setmana. Anaven al cinema del barri, el cine Provença, dos carrers més amunt de casa seva.

-Era una societat molt diferent a l'actual, sense televisió, sense els grans mitjans de comunicació que ara tenim, on internet podia ser una idea de ciència-ficció... -va intervenir la Tina.

-Crec que ni de ciència-ficció, Tina, ni els cabia al cap la tele o internet. El cinema era un lloc de trobada amb altra gent de la família o del barri, era un lloc

per alliberar-se de la grisor d'aquella vida, saps? La besàvia i l'àvia gairebé tenien un lloc reservat al cinema, era com l'extensió de la sala d'estar. Em deia l'àvia que veien dues pel·lícules, una peça de El Gordo y el Flaco, els tràilers de la setmana entrant i el NODO. El que menys els agradava era el NODO perquè era una mena de noticiari que cantava les glòries del règim de Franco. A més, abans del NODO sonava l'himne franquista i els espectadors havien de saludar amb el braç aixecat. Pocs espectadors ho feien perquè quan s'acostava l'hora de l'himne a la gent se li desfermaven unes ganes enormes d'orinar...

–Ja ho entenem. Ha, ha, ha! –va riure la Tina una mica teatralment i potser fora de lloc.

–Com que la meua àvia m'explicava coses del NODO, quan jo vaig fer la carrera de Comunicació, vaig decidir fer-ne un treball i en vaig mirar molts. Especialment d'aquella època, dels anys quaranta i cinquanta. El NODO a més de cantar les excel·lències del règim, de desviar l'atenció de la gent en foteses o de treure Franco pescant enormes tonyines o catxalots, és un excel·lent termòmetre per observar com la dictadura canviava d'orientació a mesura que el món es movia. De venerar Hitler el NO-DO va passar a reverenciar a Churchill i després a santificar el president dels Estats Units Eisenhower. Un diumenge a la tarda després de dinar, la meua àvia i la seva mare van anar al Provença com era habitual. La meua àvia m'explicava amb tot detall el que va passar aquell dia, perquè mai ho va poder oblidar. El programa doble constava d'un musical Al compàs del corazón i d'un drama de Joan Crawford, Alma en suplicio. Eren quarts de sis de la tarda i les dues dones ja havien vist la primera. Ara tocava el NODO i els va fer mandra anar al lavabo perquè era ple, així que miraven el noticiari. Després que aparegués en Franquito, com li deia l'àvia, i una notícia folklòrica on cantaven jotes, van aparèixer imatges del final de la guerra mundial. Era el mes de juny de 1945. A Europa ja s'havia acabat la guerra i el règim volia esborrar qualsevol referència a la seva col·laboració amb els nazis i ara s'arregljava amb els aliats. La notícia parlava dels camps de concentració que havien alliberat les tropes americanes. Les imatges eren dures perquè apareixien els presoners, veritables cadàvers vivents, esquelètics. Segur que tothom ha vist imatges d'aquells moments...

–Sí Laia. Tenim ben present el tipus d'imatges a que et refereixes.

–Ara les hem vist moltes vegades, però llavors no. En aquells moments es veien per primer cop. L'àvia Cinta em va dir que ella va baixar la vista perquè es va sentir horroritzada. Però la besàvia va seguir mirant. Llavors va sentir un crit esborronador. Era de la besàvia Lola. Estava dreta i assenyalava la pantalla. Va sortir al passadís, va caminar cap endavant i es va desmaiar. Es van encendre els llums i la gent la va socórrer. Entre dos senyors la van portar als lavabos. Tothom deia que s'havia marejat a causa de la impressió de les imatges del camp de concentració. La besàvia Lola, absolutament pàl·lida, va vomitar tot el dinar. Ara es trobarà millor va dir la senyora dels lavabos. No van tornar a la sala. Les dues dones van sortir al carrer a prendre la fresca. L'àvia estava convençuda que les imatges terribles del reportatge havien impressionat molt a la seva mare i l'havien trastornat fins al punt de provocar el seu mareig. L'àvia la conduïa de bracet cap a casa però al mig del carrer la besàvia Lola es

va aturar en sec. Anem a Can Fusté va dir. Era un bar del barri i l'àvia Cinta va pensar que la seva mare volia prendre's unes herbes per recuperar-se. Ara mateix no podria parlar amb el teu pare, va afegir. Mentre els servien una tisana la besàvia Lola va agafar de les mans a l'àvia i li va dir: Era l'Avel·lí, Cinta! Era l'Avel·lí! És mort i l'abocaven a les escombraries! Tot aquest temps l'han tingut en aquell infern. Lladres! Per què han fet això amb el meu fill! L'àvia es va quedar glaçada. Com l'has reconegut? Podia ser un altre, potser era algú que se li assemblava, mama! I la besàvia no parava de plorar. Era l'Avel·lí, Cinta! Li he vist el desig que tenia a la barbata i al clatell! Era ell! El germà de la meua àvia tenia el que abans en deien un desig, una mena de marca de naixement. Quan van tornar a casa la besàvia es va posar al llit amb febre. No va voler dir-li res al seu marit. Al dia següent la Cinta sense dir res a ningú va tornar al cinema per veure aquell NODO. M'explicava que estava tremolant quan va començar. Quan va aparèixer el reportatge el cor li botava. Va voler fixar-se amb les cares dels desgraciats del camp de concentració. Ja al final de la notícia va veure com una mena de bolquet dipositava dalt d'un enorme contenidor una munió de cadàvers. La càmera es va centrar en dos cadàvers. I sí, un era el seu germà, l'Avel·lí. Ella també el va reconèixer. Va fer un crit que va ressonar per un cinema gairebé buit en dilluns. Quan va pensar que la besàvia començava a recuperar-se va intentar convèncer-la que havien de dir-ho al besavi Pere, als germans i a la resta de la família. Si ho diem, matarem el teu pare del disgust i perjudicarem encara més la família. Portarem aquesta desgràcia tu i jo en secret, Cinta. L'àvia ho va intentant força vegades però la besàvia no va voler mai. Venia a dir que la versió del fill mort a la guerra era una versió més assumible per la família, per les amistats o pel negoci que no pas la del roig que va creuar Europa per anar a morir a un camp de concentració.

-Com pot ser això? És del tot injust!

-Jo també ho crec, però cal entendre que tot això passava fa més seixanta anys en un país fosc i atemorit. Amb molt por, amb molta por. La besàvia li va fer jurar que mai ho diria. Però l'àvia Cinta va trencar el seu jurament explicant-m'ho a mi. Ja de gran tenia molt mala consciència, sobretot per la memòria de l'Avel·lí. Em va demanar que no ho expliqués fins que fes més de tres anys que fos morta. Jo fa anys que vaig investigar una mica en entitats dels supervivents dels camp nazis i vaig poder parlar amb en Joan Roig que em va confirmar que l'Avel·lí Casacuberta va passar tres anys a Mauthausen i que pocs dies abans de l'alliberament del camp va morir de septicèmia. I també jo vaig veure aquell NODO, el del 28 de juny de 1945 molts anys després a l'arxiu de la Filmoteca. Com la besàvia Lola o l'àvia Cinta també vaig cridar quan vaig veure aquell esquelet amb pell amb els ulls oberts i un desig a la barbata i al clatell. Eren els ulls que tenim els de la meua família, saps, el vaig reconèixer per això.

La Laia va callar i la Tina no encertava a poder pronunciar cap paraula.

Breu, R. (2014) *Històries secretes*. Manresa. Tigre de Paper. Pàgs. 106-113.

Activitats

1. Què era el NO-DO? Visioneu-ne alguna edició i comenteu les seves característiques. <http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/>
2. Per què creieu que l'Espanya franquista va passar *De venerar Hitler a reverenciar a Churchill i després a santificar el president dels Estats Units Eisenhower?*
3. Com és que els exiliats catalans i espanyols foren deportats a camps de concentració nazis?

CONTRACAMP: ASPECTES DIDÀCTICS PER AL PROFESSORAT

Elements de debat i relacions que es poden establir

- L'Holocaust nazi.
- La complicitat activa i passiva de la societat alemanya davant els crims nazis.
- L'eliminació dels discapacitats per part del règim de Hitler. Dictadures i tracte dels discapacitats.
- El paper de Pius XII i el Vaticà pel que fa a l'Holocaust i el règim de Hitler.
- La sofisticada indústria de la mort en els camp nazis.
- Els dirigents nazis que fugiren d'Europa cap a Amèrica.
- Traïció al propi país i principis ètics.
- Paral·lelismes entre el règim nazi i el règim franquista.
- La memòria històrica: Fer present el passat.
- La contribució del cinema i la literatura en el coneixement de l'Holocaust.

Objectius formatius

- Conèixer l'operació *Mort per compassió* i el tracte dels feixismes als discapacitats.

- Valorar l'actuació del Vaticà durant la Segona Guerra Mundial.
- Reflexionar sobre el silenci i la complicitat de la població en els règims de dictadura.
- Valorar la defensa de principis ètics tot i posar en risc la pròpia vida.
- Conèixer la impunitat en què van viure molt dels responsables nazis un cop acabada la Segona Guerra Mundial.
- Analitzar les característiques cinematogràfiques de *Amén*.
- Aproximar-se a l'estudi, a la crítica i l'anàlisi d'obres cinematogràfiques.

Criteris d'avaluació

- Visionat atent, correcte i respectuós del film.
- Respondre adequadament a les qüestions de comprensió i de llenguatge i tècniques audiovisuals de forma reflexiva i interessada.
- Capacitat per relacionar i entendre les diferents temàtiques plantejades en el film.
- Identificar els temes i subtemes del film.
- Lectura dels textos de la proposta didàctica i realització adequada de les activitats.
- Participació activa en els debats que es puguin suscitar.
- Expressió escrita i oral correcta de les activitats proposades.